Gent on Files GOF

@rchieflink

Driemaandelijkse nieuwsbrief van 't Archief. Gent On Files vzw

Jaargang 3 - nummer 4 - oktober 2003

Charter van de Vrede van Gavere, SAG, 94/612, foto R. Roels

550 jaar Gentse opstand (1449-1453) Een heuglijke viering?

Vijf en een halve eeuw geleden, op 23 juli 1453, versloeg de Bourgondische hertog Filips de Goede de Gentenaars op het slagveld bij Gavere. Hoog tijd om de Gentse opstand die eraan voorafging terug onder de loep te nemen. Dat onderzoek heeft diepe wortels. In het begin van de negentiende eeuw lieten de Belgische romantici (Philippe Blommaert en Joseph Kervyn de Lettenhove) zich in hun oeverloze vaderlandsliefde of in hun uitgesproken voorkeur voor het Vlaamse volk in heroïsche termen uit over de vrijheidsdrang van de Gentenaars. Het beeld van een meedogenloze hertog die de vrijheidsgevoelige Vlamingen onderdrukte, werd op het eind van de negentiende eeuw echter ingeruild voor dat van een sympathieke prins die als de 'eenmaker' van het huidige België werd beschouwd. Henri Pirenne en Gents stadsarchivaris Victor Fris zagen de Gentse opstand als een onvermijdelijke botsing tussen het centraliserende staatsbestel en een particulier bolwerk. Dit treffen was logischerwijs in het voordeel uitgedraaid van de opkomende staat die beide historici een warm hart toedroegen. Na de Tweede Wereldoorlog verlieten historici het legitimerende 'staatsdiscours'. Walter Prevenier, Wim Blockmans en Marc Boone zagen in de Gentse opstand een ontsporing van het overleg

Vervolg op pagina 2 ▶

tussen stad en staat. De hertog die zijn groeiende staatsapparaat diende te voeden met geld kwam in conflict met de Gentse stedelijke elite die haar macht op de stedelijke politiek door de hertogelijke machtshonger ondergraven zag worden. Overleg leidde tot een verdere patstelling tussen beide partijen die uiteindelijk beslecht werd door een militaire oplossing wat volstrekt paste in de middeleeuwse feodale logica.

Ons onderzoek spitste zich toe op de strijd tussen de stedelijke netwerken. Deze netwerken reconstrueerden we aan de hand van een exhaustieve lectuur van de schepenregisters van de Gentse schepenbanken van de Keure en Gedele. De rijkere groepen in de stad konden zich een registratie van hun socioeconomische activiteiten permitteren. Aan de hand van de duizenden aktes van privaatrechtelijke aard legden we economische, financiële, politieke, culturele en familiale banden tussen individuen en groepen bloot. Deze netwerken doorkruisten de drie groepen in de Gentse maatschappij, met name de stedelijke elite, de middengroepen en de proletarische onderlaag. De laatste twee groepen maakten de Gentse ambachten uit en vormden de harde kern die het vanaf 1449 opnam tegen Filips de Goede en diens netwerk in de stad. Dat netwerk bestond uit de stedelijke elite die op haar zoektocht naar geld en macht quasi automatisch in hertogelijke kringen terechtkwam. De hertog van zijn beurt gebruikte deze beperkte groep om zijn invloed in het grootste particularistische bolwerk van zijn territorium aanzienlijk te vergroten, en dit voornamelijk in het nadeel van de Gentse ambachten.

In 1446-1447 sloot een uitgestoten lid van de stedelijke elite, Daneel Sersanders, een opportunistische coalitie met enkele leden uit de gegoede middenklasse met de bedoeling de stijgende macht van het hertogelijke netwerk in de stad te fnuiken. Ondanks een persoonlijke tussenkomst van de hertog slaagde het netwerk in zijn greep naar de macht. En bovendien kelderde het in januari 1447 het vorstelijke centralisatie-instrument bij uitstek, namelijk een permanente verbruiksbelasting op het zout. De hertog liet voorlopig gedijen en poogde op zijn beurt in 1449 de Gentse schepenbanken in te palmen, maar de macht van de coalitie tussen Sersanders, bevriende leden uit de stedelijke elite en de Gentse ambachten bleek te sterk. Meer nog, door de voortdurende provocatie van de ambachten, radicaliseerde de situatie in de stad en nam een harde kern uit de gegoe-

Blijde Intrede van Filips De Goede te Gent in 1458, ingekleurde pentekening, 19de eeuw, SAG, AG, lade 125/4

de middenklasse het heft in handen. Een jarenlange diplomatieke, en vanaf november 1451, ook militaire strijd was het gevolg. De financiële en militaire reserves van de hertog waren echter te groot voor het Gentse 'ambachtsleger' dat uiteindelijk verslagen werd te Gavere.
Of het dus vanuit Gents oogpunt de moeite waard is de 550ste verjaardag van de Slag bij Gavere te vieren, is nog maar de vraag. De overwinning van de hertog maakte te veel slachtoffers en betekende het begin van het einde van het zelfstandige Gent. De Gentse ambachten waren in 1453 echter verre van uitgeteld. Bij elke uiterlijke zwakte van het Bourgondische staatsbestel, zoals in 1467 en 1477 deden ze in samenwerking met bevriende elitaire kringen terug een greep naar de macht. In 1477 was de zwakte van de Bourgondiërs fundamenteel maar de dynastie die haar opvolgde, de Habsburgse, bleek op het einde van de vijftiende eeuw en zeker in de periode 1539-1540 te machtig om de Arteveldestad te laten herleven als weleer.

Jelle Haemers

Vakgroep Middeleeuwen, Universiteit Gent. Dit artikel is gebaseerd op het te verschijnen boek van onze hand: De Gentse opstand (1449-1453). De strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijke kapitaal, Kortrijk-Heule (in de reeks Standen en Landen).

Edito

De Berg van Barmhartigheid is een vertrouwde plek in het stadsbeeld. Niet alleen omwille van het imposante gebouw zelf dat met zijn rood-witte beschildering opnieuw prominent aanwezig is. Ook niet alleen omwille van het feit dat het geheugen van de stad er kan geconsulteerd worden. Het besef dat wie in geldnood zat in deze instelling nog tot in 1929 op een redelijk goedkope wijze kon geholpen worden, en dit sedert 1621, leeft zeker nog onderhuids in het bewustzijn van de Gentenaren.

Op 18 oktober 2003 verschijnt een nagelnieuw boek over de Berg van Barmhartigheid op initiatief van Lions Club Gent dat daarmee het vijftigjarige bestaan luister bijzet. Een gedeelte van de opbrengst uit de verkoop gaat naar een liefdadig doel.

Deze vernieuwende studie belicht een breed spectrum aan onderwerpen. Allereerst natuurlijk de voorgeschiedenis van de plek waar in 1621 de Berg werd gebouwd. De Berg is immers niet 'in het niets' gebouwd. Integendeel dit was vroeger moerassig gebied, met een eigen ontwikkelingsgeschiedenis. Denken we later maar aan de nabijheid van het Gravensteen als zetel van de Raad van Vlaanderen of aan de residentie het Hof ten Walle (Prinsenhof). Resultaten van nieuw bouwhistorisch onderzoek en historisch huizenonderzoek zijn in de studie verwerkt. De komst van het pandjeshuis vanaf 1621 en de Gratiskas vanaf 1641 was voor minder gegoede Gentenaars een kortstondig lichtpuntje in het bestaan. De samenhang tussen organisatie van de pandbelening en bouwkundige structuur werd nooit eerder ten gronde bestudeerd. Het resultaat is een verhelderend inzicht in het weldoordachte concept van het gebouw *an sich*. De Openbare Kas van Lening, zoals de opvolger van de Berg werd genoemd, sloot in 1929-1930 de deuren en alles werd in gereedheid gebracht voor de komst van het Stadsarchief. Het is genoegzaam bekend dat de capaciteit van het gebouw ondertussen al ver overschreden is. Wanneer het Stadsarchief hier wegtrekt, wordt weer een stukje geschiedenis van deze plek afgesloten.

Leen Charles

CHARLES, L., EVERAERT, G., LALEMAN, M.C., & LIEVOIS, D., De Berg van Barmhartigheid in Gent. Uitgeverij Snoeck i.s.m. Lions Club Gent en de stad Gent. Vanaf 18 oktober te koop bij Lions Club Gent (001-3870291-67) en het Stadsarchief: 32,50 euro; in de betere boekhandel 40 euro.

Het provinciaal archief Oost-Vlaanderen

Donderdag 19 juni 2003 betekende een mijlpaal in de geschiedenis van het provinciaal archiefbeheer Oost-Vlaanderen: de officiële opening van het provinciaal archiefgebouw in de Pelikaanstraat 38 te Gent. Bij sommige archiefbezoekers klinkt het adres bekend in de oren. Sinds 1937 was de administratie van het kadaster van Oost-Vlaanderen in het gebouw gevestigd.

In 2000 kwam een einde aan een lange zoektocht naar een geschikt onderkomen voor het provinciaal archief. De provincieraad besliste tot de aankoop van het kadastergebouw om een volwaardige archiefdienst met leeszaalwerking uit te bouwen. De gunstige ligging van het gebouw ten opzichte van het Provinciehuis, het Provinciaal Administratief Centrum en het Seminariegebouw én de bergcapaciteit van het gebouw, waren beslissende factoren voor deze keuze. In januari 2001 startten de renovatiewerken (asbestverwijdering, stabiliteitswerken, de technische installatie...). Het ontwerp van de provinciale dienst Gebouwen ging uit van een strikte scheiding tussen de publieksruimten en de personeelsruimten, zo worden bijvoorbeeld de archiefruimten geopend met een badgelezer. Het resultaat van de werken mag gezien worden: een ruime aangename leeszaal - opgeluisterd met een kunstwerk op zeildoek van Frans Gentils, 6000 meter planklengte in compactusrekken - uitbreidbaar tot 12.000 meter, een ruimte voor het te vernietigen archief, een quarantaineruimte voor de aangetaste dossiers, een klasseerruimte, een vergaderzaal en meerdere kantoren.

De provinciale archiefbestanden werden in het verleden opgedeeld in bestanden volgens een chronologische cesuur van twintig jaar en overgedragen aan het rijksarchief. De documenten van 1792 tot 1870 werden in het rijksarchief te Gent bewaard, de documenten na 1870 in het rijksarchief in Beveren. De dossiers na 1950 verbleven in de provinciale archiefruimten. De provincieraad besliste om de bestanden vanaf 1870 voortaan zelf te bewaren en te ontsluiten. In een eerste fase worden de dossiers vanaf 1900 teruggegeven aan het provinciebestuur.

Het Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen beheert de documenten 'sinds 1900' van de diensten van het provinciebestuur, waaronder de dossiers die gevormd werden in het kader van de toezichtfunctie van het bestuur over de lokale besturen. De omvang bedraagt 4300 meter, binnenkort na de (voorlopig) laatste teruggave van het rijksarchief 6000 meter. De onderzoeker vindt er eveneens een aantal particuliere bestanden (het archief van gedeputeerden, het archief van het Centrum voor Gezwelziekten) en het archief van de Oost-Vlaamse arrondissementscommissariaten. Een afficheverzameling en een fototheek vervolledigen het archiefbestand. Niet alleen documenten met historisch belang, maar ook dossiers met een beperkte bewaartermijn worden door het archiefpersoneel beheerd. Het meest recente stuk dateert uit 2002.

Enkele voorbeelden van bronnenreeksen in het provincaal archief: de notulen van de provincieraad, de notulen van de bestendige deputatie, dossiers provincieraadsverkiezingen, personeeldossiers, dossiers wegenwerken, dossiers gemeenteraadsverkiezingen, dossiers verkiezingen kerkfabrieken, dossiers hinderlijke inrichtingen, jaarverslagen van gemeenten, begrotingen en rekeningen van gemeenten....

De archiefbeschrijvingen op steekkaart worden ingevoerd in het archiefbeheersysteem. De databank telt reeds 30 000 records handelend over de periode van de Franse Tijd tot nu. De niet geïnventariseerde bestanden zijn raadpleegbaar via lijsten met archiefbeschrijvingen en overdrachtslijsten, opgesteld door de ambtenaren.

Het provinciaal archief en de Gentse deelgemeenten

Historisch onderzoek van een

Groepsfoto Bestendige Deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen, ca. 1875. Gouverneur de 'T Serclaes de Wommersom (zittend 2e van links). Fototheek FOBD/1

Oost-Vlaamse gemeente kan pas volledig zijn na de raadpleging van de provinciale dossiers. Antwoorden op vragen als: wie was burgemeester in Sint-Amandsberg in 1892, hoeveel stemmen behaalden de katholieken in Mariakerke in 1964, wanneer werd een straatnaam gewijzigd, hoeveel kostte de verbouwing van een gemeenteschool enz, vindt men in deze documenten terug.

Een steekproef in de databank illustreert de verscheidenheid van de dossiers en geeft informatie met betrekking tot:

-het cultuurpatrimonium van de Gentse deelgemeenten: dossiers over een nieuw altaar, een biechtstoel en glasramen in diverse kerken in Sint-Amandsberg (1937-1950), een dossier over een nieuw orgel in de Onze Lieve Vrouw kerk in Destelbergen (1949-1954), dossiers over het orgel, de glasramen en een kruisweg in de kerk te Mariakerke (1892-1908), dossiers over het kerkportaal en de kruisweg in de Sint - Elegiuskerk in Gentbrugge (1925-1933).

- de straatnamen in de gemeenten (na de fusie): notulen van de provinciale commissie van advies voor plaatsnaamgeving

- de openbare orde in de gemeenten: politiereglementen van Gentbrugge, Ledeberg en Sint-Amandsberg (tot 1955)

- processen-verbaal van de gemeenteraadsverkiezingen.

De raadpleging
Iedere geïnteresseerde kan gratis het provinciaal archief raadplegen op dinsdag, woensdag en donderdag (9.00 uur - 12.00 uur,13.30 uur-16.30 uur, tijdens de schoolvakanties op afspraak). Het provinciaal reglement van openbaarheid van bestuur is van toepassing. Dit betekent dat voor de inzage in documenten jonger dan dertig jaar en in documenten met privacygevoelige gegevens, de toestemming van de provinciegriffier is vereist.
Iedereen is van harte welkom!

Karin Vandermeersch
archivaris Provinciaal Archief
Oost-Vlaanderen

Xavier Fobe (1913-1993)

Op donderdag 7 augustus 2003 is onze oudste en trouwste leeszaalbezoeker in zijn slaap overleden. Hij is negentig jaar geworden. Sinds de jaren vijftig was Xavier Fobe een vast beeld in de leeszaal. Hij zat er elke middag trouw op post, aan zijn tafel, met zijn boek.
Xavier Fobe was oudstrijder. Hij maakte D-day in Normandië mee, ontsnapte meerdere keren uit gevangenschap en was oorlogsinvalide. Hij liep tbc op en er werd een long weggenomen. Hierdoor was hij niet langer in staat zijn beroep - hij was arts - uit te voeren. Hij stortte zich met veel enthousiasme en nauwgezetheid op de geschiedenis van de familie van zijn echtgenote, de familie Stepman, met wortels in het verre, Gentse verleden. Elke avond, elk weekend werkte hij thuis zijn nota's uit de registers van gedele nauwgezet uit.
Zijn overlijden is een schok en een beproeving voor zijn familie. Voor de bezoekers en de medewerkers van het Stadsarchief betekent zijn dood niet alleen het verdwijnen van een vertrouwd figuur maar zeker ook het wegvallen van een stuk geschiedenis van het Stadsarchief.

Provinciaal Archief
Oost-Vlaanderen
09/267 87 52
karin.vandermeersch@oost-vlaanderen.be
Pelikaanstraat 38 9000 Gent
parkeergelegenheid: parking Zuid, Woodrow Wilsonplein
openbaar vervoer:
de Lijn - bushalte Zuid,
tramhalte Vlaanderenstraat

De 'beker van Wimbledon'
Een link tussen de (Gentse) burgerwacht en de actualiteit

De burgerwacht van Leuven rond de beker van Wimbledon en haar winnaar Léon Van Lint, 1897 (Stadsarchief Leuven).

Toen op 28 april 2003 een onschuldige kinderhand de nationale lijstnummers voor de wetgevende verkiezingen lootte, zullen slechts enkelen aandacht besteed hebben aan de beker die hiervoor gebruikt werd. Deze prijsbeker die bekend staat onder de misleidende naam 'beker van Wimbledon' houdt in tegenstelling tot wat de hedendaagse lezer misschien zou vermoeden echter geen enkel verband met de tennissport.
Het verhaal begint in 1867 wanneer 2.600 leden van de Belgische burgerwacht op uitnodiging van de Britse *riflemen* in Wimbledon deelnamen aan een schietwedstrijd. Maar liefst 242 Gentse wachten maakten de overtocht en streden er o.a. voor een zilveren beker geschonken door de *National Rifle Association*. Deze prijsbeker werd gewonnen door een Brusselse wacht en zou tot 1913 fungeren als wisselbeker bij de *Nationale Schietwedstrijd* of *Tir National*, de belangrijkste schietwedstrijd voor leden van de burgerwacht opgericht in 1858.
Elk jaar streden de beste schutters om de 'beker van Wimbledon', waarna het korps van de winnaar de eer kreeg om hem gedurende een jaar op het hoofdkwartier te mogen bewaren. De bewuste prijsbeker heeft ook een jaar in Gent staan pronken! In 1908 versloeg de jonge infanterist Wulleman van de Gentse burgerwacht immers alle favorieten, in een wedstrijd die volledig in het teken stond van de vijftigste verjaardag van de oprichting van de *Nationale Schietwedstrijd*.
Toen de burgerwacht na de Eerste Wereldoorlog ontbonden werd, kwam de 'beker van Wimbledon' eerst in het Koninklijk Legermuseum te Brussel terecht. Nu bevindt de prijsbeker zich echter in het ministerie van Binnenlandse Zaken, waar hij, zoals vermeld, gebruikt wordt voor de loting van de nationale lijstnummers bij de verkiezingen. Het verhaal krijgt hierdoor wel een bizar einde. De belangrijkste trofee en trots van een korps dat in 1886, 1893, 1899, 1902 en 1913 overal in het land ingezet werd tegen betogers voor het algemeen stemrecht, is nu een element in datzelfde democratisch proces. Sic transit Gloria mundi ...

Piet Veldeman

Link

Daniel Lievois ontvangt de Cultuurprijs van de stad Gent 2002

In de Pacificatiezaal van het Gentse stadhuis vond op 20 juni 2003 de uitreiking van de *Cultuurprijs voor Historisch Onderzoek 2002* van de stad Gent aan ons bestuurslid Daniel Lievois plaats. De avond droeg de kenmerken van de gevierde: hoogstaand, warm en met mooie onverwachte elementen. Het juryverslag en de toespraak van eerste schepen Sas van Rouveroij lieten geen twijfel bestaan aan het terechte van de keuze, terwijl Prof. Marc Boone zich in zijn laudatio een gevat en spiritueel spreker toonde. Een ontroerde Daniel Lievois wees in zijn dankwoord onder meer op de vele andere vrijwilligers, gratis ervaringsdeskundigen, die zich zoals hij ten dienste stellen van de stad, zonder in stadsdienst te zijn. Ook de vriendenkringen en stadsdiensten betrok hij hierbij. Hijzelf haalt zijn motivatie uit de opvatting van wijlen gouverneur Roppe, die vond dat iedere intellectueel verplicht is tot restitutie aan de gemeenschap die hem de mogelijkheid gaf een diepgaande vorming te verwerven. Daniel liet het publiek genieten van een mogelijk nieuw Gents 'stedelijk-nationaal volkslied' uit het midden van de dertiende eeuw, het motet *Mout sont vallant cil de Gant* (de Gentenaars zijn onversaagd). Het werd na 700 jaar opnieuw uitgevoerd door het muziekensemble *Pandora 2*, dat voor de gehele muzikale omlijsting instond. Een mooie avond: hiervoor en voor de prijs onze herhaalde welgemeende felicitaties!

De bijdragen en lezingen verschijnen in de *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent* 2002 en 2003.

colofon

@rchieflink is de driemaandelijkse nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files, een ondersteunende vzw voor het Stadsarchief van Gent

Het abonnement is begrepen in de lidmaatschapsbijdrage: 13 *euro* individuele leden, 15 *euro* gezin, 25 *euro* steunende leden en 250 *euro* ereleden.
Een los nummer kost 4 *euro*.

Adres GOF
p.a. Stadsarchief, Abrahamstraat 13, 9000 Gent
Tel (09)225 32 53 - Fax (09)233 11 58
E-mail stadsarchief@gent.be
Nieuw rekeningnummer: 000-3252077-55
Website: www.archieflink.centerall.com

Coördinatie en eindredactie
Valérie Meillander

Verantwoordelijke uitgever
Griet Maréchal, Visserij 11, 9000 Gent

ISSN - nummer: 1376-2966

Foto's
Carlos Hourez, tenzij anders vermeld

Vormgeving
Evé Grafica - Erika Vanderstockt, Gent, GSM: 0486/51.78.88

Druk
J. Verbeke, Gent

Inhoud

- **550 jaar Gentse opstand een heuglijke viering?** 1
- **Edito** 3
- **Het provinciaal archief Oost-Vlaanderen** 4
- **Xavier Fobe** 6
- **De beker van Wimbledon** 7
- **Link** 8